

KEN WILBER

Eedenist alates

Transpersonaalne vaade inimese evolutsioonile

Eesti Transpersonaalne
Assotsiatsioon

Originaali tiitel:

Up From Eden

Copyright 1981, 1996 by Ken Wilber. All rights reserved.

This book is published by arrangement with the Theosophical Publishing House, 306 West Geneva Road, Wheaton, IL, 60187, U.S.A. No part of this work may be reproduced without written permission from the Theosophical Publishing House except for quotations embodied in critical articles or reviews.

Tõlkinud: Jürgen Innos

Toimetanud: Leelo Laurits

Kujundus: Kalle Müller

Küljendus: Kalle Müller

© Eesti Transpersonaalne Assotsiatsioon 2014

ISBN: 978-9949-9457-7-1

Trükkinud: Greif

RAAMATU „EEDENIST ALATES”

KIITUSEKS

„Wilber on kirjutanud raamatu, mis on oma idee tähtsuse, teadusliku haarde ja veenvuse poolest võrreldav

Teilhard de Chardini klassikalise teosega

„Inimese fenomen”.”

– Prof Kenneth Ring,

raamatute „Omega projekt” (The Omega Project),

„Omega suunas” (Heading Toward Omega) ja

„Surmajärgne elu” (Life at Death) autor

„„Eedenist alates” on kolossaalne saavutus. See laiahaardeline ja sügavuti minev teos hakkab seisma intellektuaalse ajaloo annaalides ühel pulgal „Liikide tekke” ja „Unenägude tõlgendamisega”.”

– John White,

raamatute „Surma ja suremise praktiline teejuht”

(A Practical Guide to Death and Dying) ja „Teaduse ja vaimu

kohtumine” (The Meeting of Science and Spirit) autor

„Edasine evolutsioon pakub meile kõigile kogemuslikus plaanis haruldast võimalust. Ken Wilberi „Eedenist alates” – kontseptuaalselt ülimalt selge ja väga rikkalikult informatsiooni sisaldav suurepärase teos – on meile mitte ainult tulevikus väga väärtuslikuks teejuhiks, vaid toimib ka jõulise arengu taganttõukajana.”

– Dr Stanislav Grof,

ajakirjas The Journal of Transpersonal Psychology

„Ülioluline, pöördeline ja kaasahaarav raamat.”

– John Rowan,

raamatute „Alaisiksused – meie sees peituvad inimesed”
(Subpersonalities: The People Inside Us) ja „Transpersonaalne
psühhoteraapia ja teadvus” (The Transpersonal Psychotherapy
and Consciousness) autor

*„Ken Wilber on tõeline filosoof-müstik, keda peaksid
lugema kõik, kes huvituvad sisemise arengu võimalikust
rollist tänapäeva maailmas.”*

– Peter Russell,

raamatu „Valge auk ajas” (The White Hole in Time) autor

*„„Eedenist alates” on minu arvates suurim psühholoogia-
teos, mille keegi – kaasa arvatud Freud, Jung jt – eales
on kirjutanud.”*

– Dr Silas Wesley,

Yale'i ülikooli endine kliinilise psühholoogia professor ning
Lõuna-California ülikooli psühholoogiakliiniku direktor

Eedenist alates” on tõeliselt originaalne, isegi murranguline teos Wilberi tekstide taga võib näha energias pulbitsevat meest, kelles põleb tõeline loominguiline tuli.”

– John Snelling, raamatu „Budistlik käsiraamat”

(The Buddhist Handbook) autor ja ajakirja

The Middle Way peatoimetaja

SISSEJUHATUS

Miski ei saa jääda kauaks lahusolevaks Jumalast, Olemise Alusest – millest väljaspool pole miskit. Ajalugu – mõtlen siinkohal mitte individuaalsete või rahvuslike saavutuste kroonikat, vaid inimteadvuse arengulugu – on inimese ja Jumala armulugu. Kord koos, kord lahus; armastus ja vihkamine; tõmbumine ja tõukumine – ajalugu kui Brahma meelelahutus ja mäng.

Suurim probleem, mis on ajalugu teoloogilises võtmes käsitledes ikka ja jälle esile kerkinud, on mitte lahkarvamused ajaloo olemuse küsimuses, vaid lahkarvamused Jumala olemuse küsimuses. Kui eeldame, et ajalool on teatav *tähendus*, siis oleme ühtlasi sunnitud eeldama, et see osutab millelegi *muule* kui iseendale, ehk teisisõnu – see osutab millelegi muule kui üksikindiviidile.⁴²² Seda suurt Teist on kõige laiemas tähenduses nimetatud sageli Jumalaks, Vaimuks või Ülimaks.⁴ Kuna Jumalat on peetud millekski mitteinimesepäraseks, inimesest lahus seisvaks ning üldse inimestest tohutult palju kõrgemal asuvaks, on ajalugu käsitletud Jumala ja tema rahvaste vahelise pakti, lepingu või töötuse täitmise loona.

Me ei tohi unustada, et läänes on Jumal ja ajalugu täiesti lahutamatud. Jeesus on kristlase jaoks ääretult oluline mitte üksnes selle tõttu, et ta on Jumala poeg, vaid ka selle tõttu, et tema olemasolu

oli *ajalooline* sündmus, märk Jumala sekkumisest *ajaloolisesse* protsessi, märk inimese ja Jumala vahelisest paktist. Mooses tõi kaasa mitte üksnes eetilised käsud, vaid ka Jumala ja tema rahva vahelise *lepingu* – lepingu, mida tuli ajaloo jooksul täitma hakata. Juudi-kristliku maailma – s.o lääne mõttelaadi – jaoks on ajalugu Jumala ja inimese vahelise pakti täitmise lugu, liikumine, mis liidab inimese ja Jumala viimaks üheks.

Kui tahes naljakas selline vaade ajaloole kaine teadusliku empiirilise mõttelaadiga inimese jaoks ka ei tundu, igatahes mängib see lääne inimese psüühikas olulist rolli ning ma usun, et keegi meist ei ole selle mõjust pääsenud. Kunagi nägime ajaloos liikumist paganismusest Jeesus Kristuse juurde, mis kulmineerub viimse kohtupäevaga – kaugel jumaliku sündmusega, mille poole kogu loodu liigub. Tänapäeval käsitleme ajalugu teadusliku evolutsiooni protsessina, mis kulgeb amööbide juurest roomajate juurde, sealt ahvideni ja sealt inimeseni. Need kaks käsitlust ei olegi kuigi erinevad: mõlemad näevad liikumist madalama juurest kõrgema juurde, halvema juurest parema juurde; mõlemasse usutakse religioosse innukusega; mõlemad töötavad tänasest paremat (või „areenumat“) homset; mõlemad näevad hierarhilist liikumist patust (vähem arenenud) lunastusse (rohkem arenenud). Nende sisu on küll kahtlemata üpriski erinev, kuid nende vorm on põhimõtteliselt identne. Ning see vorm on *ajalooline*. „Bioloogia,“ väidab Carl Sagan, „meenutab pigem ajalugu kui füüsikat.“³⁶⁰ Veelgi tabavam on Whiteheadi näitlik selgitus, mida teadlased paistavad harva mõistvat. Whitehead väidab nimelt, et teaduslikud seadused on „teadvustamatud tuletised keskaegsest teoloogiast.“⁴²⁴ Põhimõtteliselt näevad mõlemad ajaloos mitte lihtsalt kulgemist, vaid *kuhugi* kulgemist.

Teaduslikul ettekujutusel – ajalugu kui puhtalt evolutsioon – on üks suur puudus või õigemini kitsaskoht: selle ettekujutuse abil ei suudeta seda kuhugi kulgemist seletada ega sellele isegi mingit *tähendust* välja pakkuda.³⁷⁵ Miks evolutsioon? Milleks ajalugu?

Mida see „kuhugi kulgemine” tähendab? Sõnal „täendus” puudub teaduslik tähendus; väärtust ei saa empiirilisel proovile panna.⁴³³ Niisiis, positivistid, kes on filosoofideks maskeerunud teadlased, ei luba meil neid küsimusi üleüldse esitada – kuna nendele ei saa teaduslikku vastust anda, ei tuleks neid üldsegi esitada. Vastus küsimusele „Mis tähendus on ajalool?” on „Ära küsi.” Ning olgugi et loogiline positivism väärib paljude asjade eest palavaid kiidusõnu, ei ole seda tüüpi kale lingvistiline analüüs imepärase hinge terven- damiseks kindlasti piisavalt tugev.

Teadus *ei ole võimeline* avaldama arvamust ühegi nähtuse kohta, mida ta parasjagu vaatleb.¹⁷⁷ See ei ole tema töö, ta ei ole loodud seda tegema ning kindlasti ei peaks seda teadusele pahaks panema, nagu paljud romantikud teevad. Tragöödia seisneb selles, et teadus asendub mõnikord stsientismiga: „Kuna teadus ei suuda tähendust mõõta, siis järelikult ei ole tähendust olemas.” Ei leidu aga mingeid teaduslikke tõendeid selle kohta, et teaduslikud tõendid üksi on tõelised. Seega, olgugi et me ei saa selliseid tähtsaid teemasid nagu „täendus” mikroskoobiga detekteerida, ei ole nendest seetõttu vaja loobuda. Arst oskab kirjeldada keerukaid biokeemilisi protsesse, millest elusolend koosneb; ta oskab neid teatud määral korrigeerida, haigustest terveks ravida ja tõrkeid kõrvaldada. Aga ta ei oska sulle rääkida sellesama elu, mille kõiki töömehhanisme ta tunneb, *mõttest või tähendusest*. Ma arvan, et sellest hoolimata ei tee ta järeldust „Sinu elu on seega mõttetu.” Asi on lihtsalt selles, et *teadlasena ta ei ole võimeline* elu mõttest, kultuurilisest tähendusest ja ajaloo tähendusest kõnelema.

Niisiis, kui tõstatame küsimuse „Mis on ajaloo tähendus?”, siis jõuame tagasi ainsa seni välja pakutud tõsiseltvõetava vastuseni, milleks on teoloogiline seletus – ajalugu on inimkonna ja Jumala vahelise pakti lahtirullumine. Isegi kui selle käsitusega tervikuna mitte nõustuda, valitseb üldine üksmeel selles osas, et see *suudab* vastata küsimustele miks ja kust ning seletada ajalooks nimetatava

„kuhugi minemise“ tähendust: see liikumine on jumalik ja selle tähendus on transtsendentne.

Teoloogia suudab ajaloo tähendusega tõhusalt töötada, sest on valmis postuleerima (või nagu teoloogid eelistavad: ilmutuse kaudu kogema) suursuguse Teise olemasolu.²¹³ Kuna Jumal on *teine* – midagi muud kui inimesed ja ajalugu –, siis saab ta anda ajaloole tähenduse – ajalugu ise ei suuda seda kunagi teha. Toon ühe lihtsa analoogia: kui keegi küsib, mis on sõna „puu“ tähendus, siis lihtsaim viis vastata on *osutada* päris puule. Puul endal ei ole mingit tähendust, aga sõnal „puu“ on – lihtsalt seepärast, et sõna *osutab* millelegi *teisele* kui sõna ise. Kui ühtegi puud tegelikkuses olemas ei oleks, puuduks sõnal „puu“ tähendus, sest see ei osutaks millelegi muule kui iseendale. Niisiis, ajalugu ilma Teiseta on ajalugu ilma tähenduseta.

Kahjuks ei ole Jumal lääne ortodoksse käsituse järgi mitte lihtsalt psühholoogiline Teine (meist teadvustamatuse läbi lahutatud), ajaline Teine (meist ajaliselts lahutatud) või epistemoloogiline Teine (meist ignorantsuse läbi lahutatud). Jehoova – Aabrahami Jumal ja Jeesuse isa – on pigem ontoloogiline Teine, mis on meist oma loomuse tõttu igavesti lahutatud.⁷¹ Selle käsituse järgi on inimese ja Jumala vahel mitte ainult ajaline eraldusjoon, vaid lausa ületamatu piir ja barjäär. Jumal ja inimene on igavesti lahus – nad ei ole lõppkokkuvõttes ühtsed ja identsed nagu hinduismis ja budismis. Seega, ainus kontakt Jumala ja inimese vahel toimib õhuposti kaudu ja selleks on leping, pakt, lubadus. Jumal töötab oma väljavalitud rahva järele valvata ning inimesed omakorda lubavad kummardada mitte ühtegi teist jumalat peale tema. Jumal lubab rahvale oma ainusündinud poja ning rahvas omakorda lubab Jumala käskudest kinni pidada. Kontakt Jumalaga toimub lepingu kaudu. Jumal ja inimene asuvad teine teisel pool tohutut kuristikku ja nende ainsaks kokkupuutepunktiks on kuulujutud, mitte absoluutne ühtesulamine

(*samadhi*); seetõttu on ka ajalugu käsitletud selle lepingu või pakti lahtirullumisena ajas.

Inimkonna ja Jumala suhte kirjeldamiseks on aga olemas ka palju rafineeritum käsitlus, millest lähtub valdav osa tõeliselt andekatest teoloogidest, filosoofidest, mõttetarkadest ja isegi teadlastest läbi ajaloo. See lähenemisviis, mida nimetatakse „igavikuliseks filosoofiaks” (*perennial philosophy*; selle mõiste võttis kasutusele Leibniz), moodustab hinduismi, budismi, taoismi, sufismi ja kristliku müstitsismi esoteerilise tuuma ning sellele on osaliselt või tervikuna alla kirjutanud terve rida intellektuaalseid suurkujusid Spinozast Einsteinini, Schopenhauerist Jungini, William Jamesist Platonini.^{210, 375, 429} Liiatigi ei ole see lähenemisviis oma puhtaimal kujul üldse teadusevastane, vaid spetsiifiliselt trans-teaduslik või isegi teaduse-eele, mistõttu ta saab puhta teaduse „tugevate” andmetega edukalt külge külge kõrval eksisteerida ja neid kindlasti ka täiendada.⁴³³ Ma usun, et just seepärast on paljud tõeliselt geniaalsed teadlased – näiteks Einstein, Schrödinger, Eddington, David Bohm, Sir James Jeans ja isegi Isaac Newton – alati igavikulise filosoofiaga kas flirtinud või selle täielikult omaks võtnud. Albert Einstein kirjutas:

„Kõige kaunim emotsioon, mida võime kogeda, on müstiline. Sellest sünnib kogu tõeline kunst ja teadus. See, kelle jaoks emotsioon on võõras on sama hästi kui surnud. Teadmine, et meile kättesaamatu on reaalselt olemas ning ilmutab ennast kõrgeima tarkuse ja säravaima iluna, mida meie nürid meeled suudavad tajuda ja mõista ainult kõige primitiivsemal kujul – just see teadmine, see tunne on tõelise religioosuse keskmes. Selles mõttes, ja ainult selles mõttes kuulun ma hardalt religioossete inimeste ridadesse.“ (Tsitaaat allikast nr 168)

Või võtame maailma suurima mikrobioloogi: „Õnnelik on see, kes kannab enda sisimas jumalat ja kuuletub talle. Just lõpmatuse pee-

geldus on see, mis tõstab esile kunsti ja teaduse ideaalid.” Nii ütles Louis Pasteur.

Igavikulise filosoofia põhiolemust saab väljendada lihtsalt: on tõi, et on olemas teatavat sorti Lõputus, teatud tüüpi Absoluutne Jumal, aga teda ei ole võimalik käsitleda kolossaalse Olevusena, suure Issina või suure Loojana, kes seisab oma loomingust – asjadest ja sündmustest ja inimestest – lahus. Pigem on teda kõige parem kujutleda (metafoorselt) kõigi asjade ja sündmuste aluse, nõndasuse või tingimusena. Ta ei ole mingi Suur Asi, mis seisab ülejäänud piiratud asjadest lahus, vaid pigem kõigi asjade reaalsus, nõndasus või alus.

Teadlane, kes naerab mõtte üle, et on olemas mingisugune „Lõputus”, imetleb samas häbenemata „Loodusseadusi” (Loodus suure L-iga), väljendades sel viisil enesele teadvustamata religioosid või numinoosid tundmusi. Igavikulise filosoofia järgi on vastuvõetav rääkida sümboolselt absoluudist kui kõigi looduste Loodusest, kõigi tingimuste Tingimusest (ütles ju Püha Toomaski, et Jumal on *natura naturans*). Kuid pange siinjuures tähele, et Loodus ei ole kõigi eluvormide suhtes *teine*: Loodus ei ole midagi mägedest, kotkastest, jõgedest ja inimestest eraldiseisvat, vaid midagi, mis voolab meie kõigi soontes. Samamoodi ei ole ka Absoluut – kõigi looduste Looduse tähenduses – midagi kõigist asjadest ja sündmustest eraldiseisvat. Absoluut ei ole Teine, vaid on, kujundlikult öeldes, kõige eksisteeriva kangasse põimitud.

Selles mõttes on absoluut igavikulise filosoofia järgi Üks, Tervik, Jagamatu – väga sellesarnane, mida Whitehead nimetas „universumi ühes tükis kuueks”. Kuid pange tähele, et „ühes tükis” ei tähenda „ilma iseloomulike joonteta”. Teisisõnu, väide, et Reaalsus on Üks, ei tähenda, nagu poleks eraldiseisvaid asju ja sündmusi olemas. Kui teadlane ütleb, et kõik asjad alluvad loodusseadustele, siis ta ei mõtle selle all, et seepärast ei ole ühtegi asja olemas. Ta mõtleb seda, et kõik asjad eksisteerivad teatud tüüpi

tasakaalustatud Tervikluses – tervikluses, mida ta nimetab Looduseks ning mille seadusi ta üritab kirjeldada. Igavikuline filosoofia kirjeldab Ülimat üldistavalt ühes tükis tervikuna, integraalse Ühisusena, mis on aluspõhjaks asjade paljususele ning haarab selle paljususe endasse. Ülim on enne sedasinast maailma, kuid ta ei ole selle suhtes teine – nii nagu ookean on enne laineid, kuid ei seisa neist lahus.

See idee ei ole, nagu loogiline positivist võib-olla väidaks, tähendusetu või mõttetu – veel täpsem oleks öelda, et see ei ole tähendusetum, kui teaduslik viitamine loodusele, Kosmosele, energiale või materiale. Kuigi ülim integraalne Terviklus ei eksisteeri mingi eraldiseisva tajutava üksusena, ei tähenda see, nagu teda poleks olemas. Keegi ei ole kunagi Loodust näinud – me näeme puid, linde, pilvi ja rohtu, aga ei midagi sellist, mille saaksime eraldi esile tuua ja öelda, et see on „Loodus”. Samamoodi ei ole teadlane kunagi Materiat näinud – ta näeb niinimetatud „materiiavorme”, kuid mitte keegi, ei teadlane, tavainimene ega matemaatik, ei ole kunagi näinud ühtegi puhta materia tükikest. Me näeme puitu, alumiiniumit, tsinki või plastmassi, aga mitte kunagi materiat. Ometi ma kahtlustan, et ükski teadlane ei väida seetõttu, et materiat pole järelikult olemas. Kõiksugu intuiitiivsed ja mitteteaduslikud tõsiasiad panevad teadlase väitma, et materia on reaalne – õigupoolest on materia valdava osa teadlaste jaoks *ainus* reaalne nähtus, olgugi et nad ei ole seda kunagi näinud, puudutanud ega maitsnud.

Sama asi kehtib mõistagi ka Energia kohta, sest mass ja energia on samaväärsed. Ükski teadlane ei ole kunagi energiat näinud, kuigi ta räägib energialiikidest, näiteks termodünaamilisest energiast, tuuma seoseenergiast jne. Kuigi ta ei ole kunagi puhast ehedat energiat näinud, ei väida ta kindlasti, just nagu energia poleks tõeline. Geoloog ja filosoof Ananda Coomaraswamy tabas selle „teadusliku eelduse” tuuma juba ammu: „Positivisti ehk ei midagi

enamat tunnistava inimese kimbatuse seisneb selles, et tunnistades reaalsuseks ainult selle, mida on võimalik taibata või haarata, omissab ta „reaalsuse” tiitli ka kõigele sellele, mida ei ole võimalik taibata või haarata, sest see ei lakka kunagi olemast. Seetõttu on ta kõigest hoolimata sunnitud tunnistama reaalseks ka mõned sellised abstraktsed entiteedid nagu „Energia” – see sõna on lihtsalt üks paljudest Jumala nimedest.”⁹⁸

Pidades meeles, et igavikuline filosoofia määratleb Jumalat mitte Suure Inimesena, vaid kõige oleva Loomusena, on Coomaswamy kahtlemata õigel teel ning ei ole mingit vahet, kas me ütleme, et kõik asjad on Looduse eri vormid, Energia eri vormid või Jumala eri vormid. Ma ei püüa loomulikult *tõestada* Absoluudi olemasolu – ma osutan lihtsalt sellele, et Absoluudi eksisteerimine ei ole vähem tõenäoline kui mateeria, energia, looduse või kosmose olemasolu.

Kui inimene usub, et ülim (*ultimate*) on teatav Vägev Lapsevanem, kes valvab oma järglaste üle nagu karjus lammaste üle, siis selle inimese religioon on oma olemuselt paluv. Tema religiooni eesmärk on saada jumalalt kaitset ja pälvida tema õnnistus ning omalt poolt vastutasuks teda kiita ja kummardada. Ta järgib põhimõtteid, mida peab tolle jumala seadusteks ning loodab, et teda premeeritakse igavese eluga teatavat sorti taevas. Seda tüüpi religiooni eesmärk on, lihtsalt öeldes, *saada päästetud*. Päästetud valust, päästetud kannatustest, päästetud kurjast ning viimaks päästetud ka surmast.

Mul ei ole selle seisukohaga mingit kana kitkuda – sellele lihtsalt ei leidu igavikulises filosoofias mingit kohta ning seetõttu ma seda ka ei toeta. Igavikulise filosoofia „religiooni” sisuks on hoopis midagi muud kui pääsemine. Kuna igavikuline filosoofia käsitleb Ülimat integraalse Tervikuna, siis ei ole seda tüüpi religiooni eesmärk mitte saada päästetud, vaid *selle tervikluse avastamine*, omaenda tervikluse avastamine. Albert Einstein nimetas seda optilise

meelepette, mis paneb meid uskuma, et oleme Tervikust eraldi seisvad inividid, kõrvaldamiseks:

„Inimene on osa tervikust, mida nimetame „universumiks”: ajas ja ruumis piiratud osa. Ta kogeb iseennast, oma mõtteid ja tundeid kõigest muust lahusseisvana – see on tema teadvuse teatavat sorti optiline meelepete. See meelepete on meie jaoks otsekui vangla, mis aheldab meid isiklike soovide külge ning laseb meil tunda kiindumust vaid üksikute lähedaste inimeste suhtes. Meie ülesanne on ennast sellest vanglast vabastada.“ (Tsitaaat allikast nr 168)

Igavikulise filosoofia järgi ei ole see „Tervikluse avastamine”, enda lahuse optilise meelepette kõrvaldamine, mitte üksnes uskumise küsimus – see ei ole pelk dogma, mida saab uskumise teel omaks võtta. Sest kui Ülim on tõepoolest tõeline integraalne Terviklus, kui ta on tõepoolest kõigest olemasolevast võrdset lahutamatu, siis on ta ka inimestes täielikult esindatud.²⁰⁸ Ning kuna inimesed, erinevalt kividest, taimedest või loomadest, on *teadvuslikud*, siis on neil ka võimalik see Terviklus avastada. Neil on võimalik nii-öelda Ülima suhtes ärgata. Mitte sellesse uskuda, vaid see avastada. Seda võiks võrrelda olukorraga, kus laine muutub endast teadlikuks ning avastab, et on terve ookeaniga üks – ning seega ka kõigi teiste lainetega üks, sest nad kõik koosnevad veest. Seda nähtust nimetatakse transtsendentsuse saavutamiseks – või valgustumiseks, vabanemiseks, mokšaks, wu'ks, satoriks. Just seda pidas Platon silmas, kõneldes varjude koopast väljaastumisest ja Olemise Valguse leidmisest, just seda mõtles Einstein, rääkides „eraldatus meelepettest pääsemisest”. See on nii budistliku meditatsiooni, hinduistliku joo- ga kui ka kristliku müstilise kontemplatsiooni eesmärk. See on väga konkreetne; selles ei ole midagi tontlikku, okultset ega veidrat – see ongi igavikuline filosoofia.

Pöördugem nüüd tagasi ajaloo mõiste juurde ning vaadelgem ajaloo tähendust uue igavikulise „religioonikäsituse” valguses. Kui ainult Jumala ideega saab ajalugu seletada ning kui Jumal ei ole Suur Inimene, vaid hoopis kõige eksisteeriva Nõndasus ja Terviklus, siis ei ole ajalugu mitte inimese ja Jumala vahelise pakti lahtirullumise lugu, vaid inimese ja ülima Terviku omavahelise suhte lahtirullumise lugu. Kuna see Terviklus külgneb teadvuse endaga, võime ka öelda, et *ajalugu on inimteadvuse lahtirullumine* (või, nagu ma selles raamatus üritan näidata, *inimteadvuse erinevate struktuuride lahtirullumine*).

Selles lähenemisviisis ei ole rohkem „varjatud metafüüsikat” ega „tõestamatuid eeldusi” kui tavalises teaduslikus evolutsiooniteoorias, sest nagu nägime, põhinevad mõlemad sama tüüpi „nähtamatutel” postulaatidel. See lähenemisviis kätkeb endas aga palju-palju rohkem tähendust, sidusust ja tasakaalu. See võimaldab meil asetada ajaloo konteksti, mis on ühtaegu teaduslik ja vaimne, immanentne ja transtsendentne, empiiriline ja tähendusrikas. Selle käsituse järgi on ajalugu kuhugi kulgemas – kulgemas mitte viimse kohtumõistmise, vaid ülima Tervikluse suunas. See Terviklus on mitte ainult kõigi loomuste Loomus, vaid ka inimteadvuse enda täiuslik ja ülim potentsiaal. Selles mõttes on ajalugu aeglane looklev tee, mis viib transtsendentsuse suunas.

Suur ahel

Igavikulise filosoofia järgi põhineb see teekond transtsendentsuse suunas niinimetatud „Suurel Olemise Ahelal”, mis kujutab endast kasvava teadvuse universaalseid hierarhilisi tasandeid.^{198, 224, 367, 375, 429, 436} Suur Olemise Ahel kulgeb, läänelikke termineid kasutades, materia juurest kehani, sealt meeleni, sealt hingeni ja sealt vaimuni. Seega, ajalugu on selle käsitluse järgi nende järjest kõrgema astme struktuuride lahtirullumine. Protsess algab madalaimatest (materieeria ja keha) ning lõpeb kõrgeimatega (vaim ja ülim terviklus).

Seega algab evolutsioon või ajalugu – transtsendentsuse tee, tee transtsendentsuseni – nii-öelda alt, Olemise Ahela alumiselt redelipulgalt, ning hakkab sealt ülespoole tõusma. Ning teatud väga erilises tähenduses kehtib see ka inimevolutsiooni ja -ajaloo kohta. Nii nagu ontogenees jälgendab fülogeneesi, nii algas ka inimese evolutsiooniline ajalugu Suure Olemise Ahela alumistelt redelipulkadelt *just seetõttu*, et see pidi evolutsiooni kõiki varasemaid ja inimeste-eelseid staadiume inimlikus vormis kordama. Inimkonna ilmumine oli tõepoolest erakordne samm edasi, kuid see eeldas eelmiste faaside assimileerimist, endasse haaramist ning *seejärgset* ületamist.

Niisiis, inimkonna evolutsiooni varasemates staadiumites *valitsesid* eelinimlikud ja eelteadvuslikud impulsid; tõsi, need staadiumid ei olnud nende impulsside poolt määratletud. Just sellest eelteadvuslikust seisundist, kus domineerisid füüsiline loodus ja loomalik keha, hakkasid inimesed viimaks arenema ennast peegeldava ainulaadse inimteadvuse suunas, mida me tänapäeval nime-tame mentaalseks-egoliseks teadvuseks.

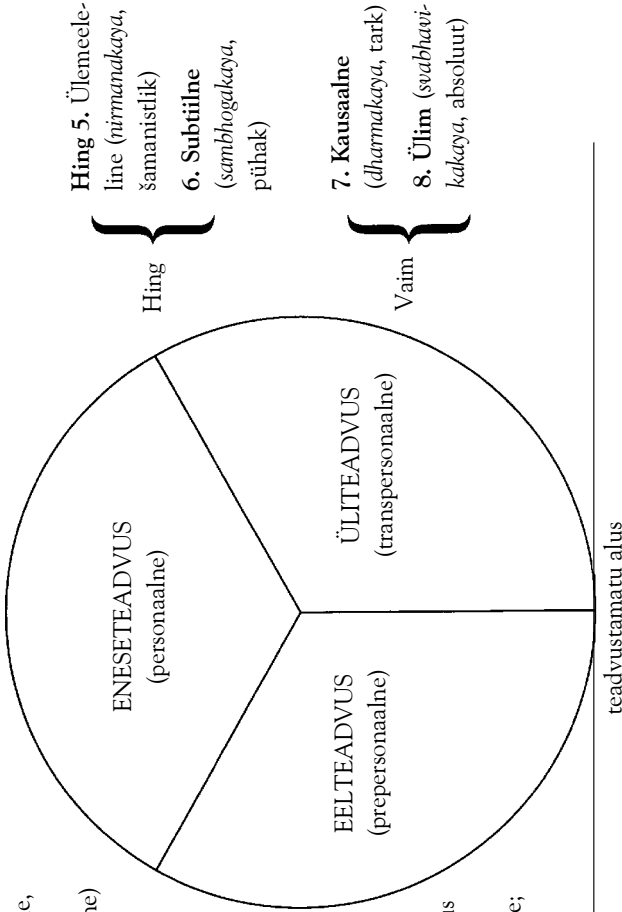
Ego ajalooline esiletõus eelteadvusest on üks nähtustest, mida asume järgmistes peatükkides põhjalikumalt vaatlema, kuid põgusa sissejuhatava näitena esitan siinkohal Barfieldi kokkuvõtte Ernst Cassireri uuringutest: „Ernst Cassirer näitas, et inimteadvuse ajalugu on väikese, kuid kasvava, üha selgemaks muutuva ja üha enam ennast leidva sisemise inimliku kogemuse järkjärguline vabane-mine unenäosarnasest seisundist, kus inimene praktiliselt samastub oma keha ja [füüsilise] keskkonnaga [eelteadvuslik sfäär].”²¹ Teiste sõnadega, primitiivsest seisundist, kus inimene oli füüsilise looduse ja loomaliku kehaga samastunud ja läbi põimunud, kerkis tänu vabane-mise ja diferentseerumise protsessile esile ennast peegeldav ego. See oli ühtaegu äärmiselt individuaalse teadveloleku ärkamine ja primitiivse une „hajumine” – ärkamine Suure Ahela madalamaid redeli-pulki iseloomustavast peaaegu „paradiisilaadest” unenäoseisundist.

4. **Arenenud meel** (ratsionaalne, mentaalne-egoline, ennast peegeldav)

3. **Varane meel** (verbaalne, müütiline, kuuluvuslik, paleoloogiline, kahekojaline)

2. **Keha** (kõrgeimad kehalised eluvormid, eriti tüüfolnik, maagiline)

1. **Loodus** (füüsiline loodus ja madalamad eluvormid; pleromaatiline, materiaalne; uroboorne-reptiiline)

Joonis 1. Suur Olemise Ahel

Cassireri arvates „just sellele faktile rajaneb ülemaailmne paradiisist väljalangemise traditsioon; see peegeldub endiselt vastu loodusega seotud teadvusest, mis väljendub müütides, vanemates keelevormides ning primitiivsete hõimude totemistlikus mõtteviisis ja rituaalides. Just sääraestest allikatest [s.o eelteadvuslikust lahustumisest] ... on välja arenenud meie tänapäevane individuaalne, terav, ruumiliselt piiritletud teadvus.” Järgnevatel lehekülgedel asume vaatlema just seda primitiivse lahustumise kadumist, ego esilekerkimist ja inimkonna „pattulangemist”.

Meie käsitus ei esinda aga romantilist sentimentalismi. Teisisõnu, ma ei hädalda ego esiletõusu ja arhailise süütuse kadumise pärast, kuigi selle protsessi mõningad koledad tagajärjed võivad meis hirmuvärvainaid tekitada. Nimelt on mentaalse ego kõigile vajakajäämistele vaatamata selle staadiumini jõudes umbes pool transsendeerumise teest läbitud. See tähendab, et egoline eneseteadvus on poolel teel eelteadvusliku looduse ja üliteadvusliku vaimu vahel. Materia ja keha eelteadvus asendub meele ja ego eneseteadvusega, mis omakorda annab viimaks teed hinge ja vaimu üliteadvusele – just sääraesed näevad evolutsioon ja ajalugu välja „linnulennult vaadates” ning just säärane on inimajaloo kontekst. Kogu tsükkel, Suur Olemise Ahel, on kujutatud joonisel 1.

Joonis 1 on kujutatud ringina – peamiselt seetõttu, et ring võtab vähem ruumi –, kuid nagu igal joonisel, nii on ka sellel omad vead. Eriti tahan siinkohal rõhutada, et ring ei viita sellele, et madalaim (1) ja kõrgeim (8) staadium saavad omavahel kokku; need ei saa kokku. Kõiki neid punkte seletan põhjalikumalt hilisemates peatükkides. Hetkel piisab sellest, kui võtta teadmiseks, et 1.–8. tasand progresseeruvad järjest kõrgema suunas (joonisel ringikujuliselt), mistõttu iga uus staadium on eelmise suhtes pigem nagu uus kõrgem redelipulk, mitte kõrval asetsev rattakodar. Tasandid moodustavad „vertikaalse” hierarhia ning kuigi need kõik võrsuvad lõppkokkuvõttes Absoluudist, kujutavad need endast vahepealsel

ajal Absoluuti naasmise protsessi vahestaadiume.⁶⁴ Seda, *mil moel* need tasandid siiski ka ringi moodustavad, käsitleme päris viimastes peatükkides; praegu lähtugem „madalaimast (1) kõrgeimani (8) ulatuvate redelipulkade” metafoorist.*

See üldine kulg – mateerist kehani, sealt meeleni, sealt hingeni ja sealt vaimuni – moodustab ajaloo abstraktse selgroo, algusest lõpuni. Käesolevas raamatus vaatleme aga peaaesjalikult kulgu loodusest kehani, sealt varase meeleni ja sealt arenenud meeleni (1.–4. tasand), sest *keskmine* inimteadvus ei ole ajaloo jooksul kaugemale arenenud. Nagu Plotinos ütles, oleme me ainult poolenisti arenenud – see raamat ongi esmalt ja ennekõike ülevaade arengu esimesest poolest.

* „Atmani projektis” kirjeldan Suure Ahela üpris üksikasjalikku 17-tasandilist versiooni. Kuna selline täpsus ei ole ajaloo evolutsiooni „linnulennulisel” käsitlemisel vajalik (ega tõenäoliselt ka võimalik), lähtun käesolevas teoses kaheksast põhitasandist. On ütlematagi selge, et need kaheksa tasandit on seetõttu pigem üldised struktuurid (kuid piisavalt täpsed selle raamatu vajadustele vastamiseks). Samuti tuleb märkida, et kuna olen kasutanud mõlemas raamatus mõningaid samu üldisi termineid, on need teatud juhtudel semantiliselt kattuvad, sest mõned nimed peavad täitma lisaülesannet. Näiteks „urobooros” viitab „Atmani projektis” üheleainsale selgepiirilisele konkreetsele arengutasandile, kuid siin olen kasutanud seda üldisemas tähenduses – see on struktuur, mis esindab *kõiki* madalamaid tasandeid kõige paremini. Käesolevas raamatus ja „Atmani projektis” kasutatud samad mõisted suhestuvad omavahel järgmisel viisil: urobooros – plerooma, urobooros, prototaksiline viis, telgkeha, praanaline keha ja kujundkeha; tüüfon** – praanaline, kujundkeha, varased paleosümbolid, parataksiline, kuuluvusliku algstaadium; madalam kuuluvuslik – kuuluvuslik, paleoloogiline, autistlik keel, varane ego; kõrgem kuuluvuslik – varane ja keskmine ego; madalam ego – keskmine ja hiline ego; keskmine ja kõrgem ego – keskmine ja hiline/küps ego; ülemeeleline – madalam subtiilne; subtiilne – kõrgem subtiilne; kausaalne – madalam ja kõrgem kausaalne; Vaim/Atman – lõplik/Ülim.

Tõlkija märkus: „Atmani projekti” tõlkes kasutasin *typhon* vastena „tüfoon”; see on ebatäpne ning õigem oleks kasutada sõnakuju „tüüfon”, mis viitab saja maopeaga koletilisele Typhonile kreeka mütoloogias; seetõttu kasutan ka omadussõna „tüfoonne” asemel selles tõlkes vastet „tüüfonlik“.

Sellest hoolimata viitan käesolevas raamatus aeg-ajalt ka evolutsiooni kõrgematele staadiumitele – staadiumitele, mis viivad hinge, vaimu ja ülima Tervikluse sfääridesse (5.–8. tasand). Seda seepärast, et inimajaloo kõigis varasemates staadiumites on mõned kõrgelt arenenud indiviidid arenenud oma kaaslastest tunduvalt kõrgemale, kõrgemate (üliteadvuslike) sfäärideni. Neid nimetatakse prohvetiteks, pühakuteks, mõttetarkadeks ja šamaanideks – need hinged, kes moodustasid inimteadvuse *kasvutipu*, avastasid teadvuse avardamise ja varaküpse isikliku evolutsiooni teel olemise kõrgemad tasandid. Ülevaade ajaloo, mis jätab inimkonna kasvutipu – inimkonna suurima uhkuse – tähelepanuta, ei vääri ajalookäsituse nime, sest piirdub üksnes areneva keskpärasuse kirjeldamisega.

Seega, ma käsitlen kahte reaalselt *ajalooliselt* toimunud evolutsiooni tüüpi või haru: teadvuse *keskmise tasandi* evolutsiooni ja *kõige arenenuma* teadvustasandi evolutsiooni. Nagu peagi näeme, kujutab esimene neist keskmise kogemuse ja teadlikkuse evolutsiooni 1. tasandilt 4. tasandile; teine on aga kõige arenenuma kasvutipu ehk „religioosse” kogemuse *korrelatiivne* evolutsioon, mis kulgeb 5. tasandilt 8. tasandile. Meie lugu lõpeb enam-vähem tänases päevas (4. tasand joonisel 1) – ajajärgul, mil esimene hakkab teisega kokku saama. Selgitan seda mõtet hiljem üksikasjalikult.

Vaatleme põgusalt ka evolutsiooni kõrgemaid staadiume, mis viivad integraalse Tervikluse ja Vaimu suunas, sest Vaim on mitte üksnes ülim või viimne evolutsioonistaadium, vaid ühtlasi evolutsiooni igikestev alus. Nagu öeldud, see ülim terviklus on kõigi looduste Loodus, kõigi tingimuste Tingimus. See tähendab, et me mitte üksnes liigume Tervikluse poole, vaid ka pärineme sellest ning jääme paradoksaalsel kombel *alatiseks selle embusse*. Ülim vaimne Terviklus *ongi* inimteadvuse kui sellise ülim Terviklus; see Terviklus ei ole ajaloo või evolutsiooni vältel kordagi kuhugi kadunud.

See ülim Vaim kui kõigi ilmingute alus, allikas ja nõndasus on kogu nii inim- kui ka muu ajaloo ülim referent ning just sel põhjusel

ei saa ükski evolutsioonikäsitus – isegi mitte selline, mis tegeleb põhimõtteliselt ainult „esimese poolega” – seletada teemat ammen-davalt, viitamata sellele, mida Hegel nimetas „Vaimu fenomenoloogiaks”.¹⁹³ Nagu öeldud, ajalugu on Teadvuse (Vaimu) lahtirullumise lugu ning lahtirullumine algab ülimest Terviklusest endast ja kulgeb sinna viimaks tagasi. Ajalugu on jutustus inimese ajas lahti rulluvast, kuid olemuselt igavikulisest suhtest oma sügavaima Loomusega.

Niisiis, inimese teadvuse põhialus on ülim Terviklus. Aga, oh häda, valdav enamused ei suuda seda Terviklust endale teadvustada. Seega on ülim tervik valdava enamiku hingede jaoks *Teine*. See ei ole, erinevalt Jehoovast, ontoloogiline Teine – see ei ole inimestest eemaldatud, lahutatud ega eraldatud. See on pigem psühholoogiline Teine – alati kohalolev, kuid realiseerimata; ta on küll olemas, kuid teda avastatakse harva; ta on küll inimeste Loomus, kuid otsekui magab hingesügavikes.

Ning kuna ülim Terviklus on praktikas enamasti Teine, siis *ta vastab meie kriteeriumitele, mis võimaldavad omistada ajalooli tähendust*. Nagu eelnevalt nägime, on suured teoloogid õigustatult väitnud, et selleks, et ajalool oleks tähendus, peab ta osutama millelegi Teisele kui iseendale. Ning et ajalool oleks suur tähendus, peab ta osutama Suurele Teisele ehk Jumalale.

Igavikulise filosoofia jaoks ei ole Suur Teine aga mitte väline Jumal, vaid omaenda olemise Loomus ja Nõndasus; niisiis osutab ajalugu meie enda tõelisele Loomusele ning kujutab endast selle Loomuse lahtirullumist. Tervikust esile kerkiv ajalugu kulgeb selle Terviku suunas – üliteadvusliku Kõiksuse teadvustatud elluäratamise suunas kõigis inimestes. Ajalool on tähendus just seepärast, et ta osutab sellele Kõiksusele. Ning ajalugu on võimalik lõpule viia just seepärast, et seda Kõiksust on võimalik taasavastada.